

הדרך היומית

עלון יומי ללומדי הדרך היומית י"ל ע"י "מדרשית הדרך היומית פ"ח"

מסכת בבא בתרא - דף קמא

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עיונים על הדרך

ד' ברח את אברהם בכל

בנידון בגמ' האם בת עדיפא או לא, הביאו שנחלקו התנאים האם לאברהם אבינו הייתה בת או לא. מעניין שרש"י ע"ה"ת מבאר שבכל בנימטריה בן, וכיון שהיה לאברהם אבינו בן היה צריך להשיאו אשה וכו'. ובאבן עזרא מבואר שד' ברח אותו בכל היינו אורך ימים עושר כבוד בניס וכו', וע"פ הדרש "בכל" הכוונה לבתו.

הרמב"ן מביא ביאור על דרך הפשט והסוד, הביא את דברי הרמ"ב בסוף פרק ראשון, דרש רבי מאיר שלא היתה לו בת לאברהם, וזו לו לברכה כי לא היה יכול להשיאה רק לבני כנען הארורים, ואם ישלחנה לארצו גם כן תעבוד שם עבודה זרה כמותם, כי האשה ברשות בעלה, ואברהם לא יחפוץ שיצא זרעו הכשר משרה אשתו חוצה לארץ, ואף כי יעבוד עבודה זרה. ורבי יהודה דרש כי בת היתה לו, דאפילו ברתא לא חסריה רחמנא (לפנינו), והיא הברכה בכל, כי היה לו כל אשר יחמדו האנשים לא חסר דבר ובוא אחרים והזכירו שם הבת.

ומתוך דברי הרמב"ן עולה, שהוקשה לרמב"ן לפנינו בגמ' לעיל מבואר שרבי יהודה אמר שהייתה בת לאברהם והייתה נקראת בכל, ואילו בגמ' לעיל מבואר שרבי יהודה אמר שהיתה לו בת, ואחרים אומרים שהיתה לו בת ונקראת בכל. מה הביאור בחילוק לשון הסוגיות.

מבאר הרמב"ן, "אחרים" חדשו בפירוש הכתוב הזה ענין עמוק מאד ודרשו בזה סוד מסודות התורה, ואמרו כי "בכל" תרמוז על ענין גדול, והוא שיש להקב"ה מדה תקרא "כל", מפני שהיא יסוד הכל, ובה נאמר (ישעיה מד, כד) "אנכי ד' עושה כל", והוא שנאמר (קהלת ה, ח) "ויתרון ארץ בכל הוא", יאמר כי יתרון הארץ טובה הגדולה השופע על כל באי עולם בעבור כי בכל היא, והיא המדה השמינית מ"ג מדות, ומדה אחרת תקרא בת נאצלת ממנה, ובה הוא מנהיג את הכל, והיא בית דינו של הקב"ה הנרמז במלת וד' בכל מקום (ב"ר נא, ב), והיא שנקראת כלה בספר שיר השירים, בעבור שהיא כלולה מן הכל, והיא שחכמים מכנים שמה כנסת ישראל במקומות רבים בעבור שהיא כנוסת הכל והמדה הזאת היתה לאברהם כבת, כי הוא איש החסד ויתנהג בזו, ולכן אמרו אחרים כי אין הברכה הזאת שנתברך בכל רומזת על שהוליד בת משרה אשתו, או שלא הוליד, אבל היא רומזת ענין גדול שברך אותו במדה שהיא בתוך מדת הכל ולכן תקרא גם היא כל, כלשון כי שמי בקרבן (שמות כג, כא) והנה הוא מבורך בשמים ובארץ, ולכן אמר בד' אלקי השמים ואלהי הארץ. וע"י שם בהמשך דברי הרמב"ן שביאר עוד ע"פ הסוד והביא כמה מדרשים בעניין.

מזונות לבנים והבנות - ממצות צדקה

מבואר בברייתא שיטת רבי מאיר, מצוה לאדם לזון את בתו וכ"ש את בניו שעוסקים בתורה. שיטת רבי יהודה, מצוה לזון את הבנים וכ"ש את הבנות כדי שלא יתבזו בשעה שיחזרו על הפתחים.

ביאר הרשב"ם ("ד"ה הג' דתיא) בפורש הדין של הזנת הבנות שאינו חובה אלא מצווה, וז"ל "ברייא היא ככתובות בפרק נערה שנתפתחה מצוה לזון משום 'ומבשרך לא תתעלם' ומיהו חובה הוא דליכא כדתנן התם אינו חייב במזונות בתו ואין מחייבין אותו לזון בניו ובנותיו כדאמרין התם דאמרין ליה יארוד ילדה ואבני מתא שדיא". עכ"ל.

על הפסוק שהביא הרשב"ם ומבשרך לא תתעלם" (ישעי נח, ז) ביאר הרד"ק "ומבשרך לא תתעלם, להאכיל הרעב ולכסות הערום הוא חייב לכל ישראל! אבל מי שהוא קרובו הוא חייב יותר זה! ואם יראה אותו שהוא עני לעלים עיניו ממונ עד שיצטרך לשאול מחיתו, אלא חייב הלהוות לו ולפתוח לפניו דרכים שירויח בהם". בדברי הרד"ק מרומזים דגרת מצוות הצדקה, חייב על קרוב קודם. וביותר, שלא יצטרך לשאול אלא עוד קודם לכן יש חייב הלהוות, ולפתוח לו הדרך שיוכל להתפרנס. וכבר כתב הרמב"ם, (מתנות עניים פ"י מהלכה ז' וכו') שמנה מעלות יש בצדקה זו למעלה מזו, ומנה הרמב"ם את המעלה הראשונה, מעלה גדולה שאין למעלה ממנה זה המחזיק ביד ישראל שחזק ונותן לו מתנה או הלוואה או עושה עמו שותפות עם א ממצויה לכל מקרה כדי לחזק את ידו עד שלא יצטרך לבריות לשאול. וכו'. (והארכנו בנושא שקלים טו, וב"ב ט-ט)

בסוגיית הגמ' בכתובות (מט, ב) אמרו, אמר רבי אליעזר, תקנת אושא, שזון אדם בניו ובנותיו הקטנים. רש"י ביאר שם, קטנים הכוונה עד שביאו שערות ותוס' כתוב שקטני קטנים לכו"ע חייבים לזונם כפי שמבואר בסוף פרק אע"פ, שם (כתובות סה, ב) דרש רבי עולא רבה, אמנם אמרו, שאין חייב לזון בניו ובנותיו הקטנים. אולם קטני קטנים, חייב. והאמאי, שחייב להוסיף מזונות לתינוקת, כמו שאמר ריב"ל, שמוסיף לה יין שהוא יפה לחלב (ועיי"ש שרצו להוכיח מדון עירוב שהחייב הוא עד גיל 6 לכו"ע. ועיי"ן). דנה הגמ' (שם מט, ב) האם נפסקה כך ההלכה שצריך לזון את בניו מתקנת אושא. רבי יהודה, לא כפה ע"ז אולם קרא לאדם שאינו זן אכזרי. לרב חסדא, ביישו אותם בציבור. (עי' שם ברש"י האם אמרו לו לומר. או שהש"ץ אמר) ורבה, שאלו האם נח לו שבניו יזונו מן הצדקה. מבואר, שלא כפו על תקנת אושא. ואומרת הגמ', זה דווקא באדם שאינו אמיד. אולם אם באדם

אמיד, כופין אותו בע"כ. כמו שרבה כפה את רבי נתן לצדקה. וביאר רש"י שאם הוא אדם אמיד, אף שאינו בנו צריך לתת לו צדקה מעיקר הדין, ולכן כפו וזה ראית הגמ' ממה שרבה כפה את רב נתן. (ועיי"ש בתוס' ששאלו איך כופין על מצוות צדקה והרי זה מצוה שנאמר בה מתן שכרה בצדה, וכו' עיי"ש. והארכנו בדבר זה בעיונים על הדרך כתובות מט. ובקונטרס בענייני צדקה שצורך לעיונים על הדרך ב"ב ט-ט)

מדברי המאירי לפנינו מבואר, שדין מזונות הבנות בירושת האב אינו מפורש ההלכה שאמרו בתקנת אושא של חייב האב לזון את בניו. שכתב המאירי, "אף על פי שמתנאי כתבה להיות הבנות זונות מנכסי האב מ"מ בחייו אין כופין אותו לזון לא בבנות ולא בבנים ודוקא מבני שש ולמעלה אבל עד בני שש כופין ומבני שש ולמעלה אף על פי שאין כופין מצוה לו לזון הבנים והבנות ואם לא רצה מכלמין ומביישין אותו על הדרך שיתבאר ברביעי של כתובות מט, ב, עכ"ל. מבואר בדברי המאירי, עד גיל 6 כופין את האב לזון את בניו וזה מעיקר הדין, מעל גיל 6 זה תקנת אושא. והנושא של מזונות לאחר מיתתו, אינו קשור לכלל התקנה של אושא וכו', שהרי אף על דבר שאין כופים הבנים יצטרכו לתת לבנות.

סיכום הדרך

נושאי: בנים ובנות בירושה ובמזונות. המזכה לעובר

למדנו במשנה שהתחייב אם תלד אשתו זכר מנה, **ואם תלד** אשתו נקיבה מאתיים. **מבואר** שבת עדיפה מבן שהרי כלפיה התחייב יותר. **מאידך למדנו** שאמר ר"ח בשם רשב"י, כל מי שאינו מניח בן ליורשו הקב"ה מלא עליו עברה **שנאמר** "איש כימות וכן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו" ולשון "עברה" הוא לשון חרון שנאמר "יום עברה היום ההוא". **מבארת הגמ'**, לגבי **ירושלם** בן עדיף, לענין **מזונות** עדיף לו לתת לבת ויתר כיון שאינה מחזרת על הפתחים לצורך מזונותיה. **שמואל אמר** שהמשנה עוסקת באשה שילדה לראשונה **ונכדברי רב חסדא** שאמר בת תחלה סימן יפה לבנים. **וי"א** מחמת שמגדלת את אחיה. **וי"א**, שלא ישלוט באביה בין הרע שלט יאמרו כמה בנים יש לו לאתו אדם (ע"פ רבינו גרשום). **אמר רב חסדא** לי עדיפין בנות (לרשב"ם שלא היה לו בנים, והתפלאו ע"כ תוס' והעמידו שכונותו היתה שחנתו היו גדולים מבניו).

עוד ביארו שהמשנה כשיטת רבי יהודה, **ניסו לומר** שנחלקו ר"מ ור"י בביאור הפסוק "וד' ברח את אברהם בכל" **לרבי יהודה** שהייתה לו בת ובכל שמה (עי' לעיל טז, ב), **ור"מ** חלק ואמר שלא היתה לו בת. **דוחה הגמ'**, היכן שמענו לרבי יהודה שיש עדיפה. **אלא מבואר בברייתא שיטת רבי מאיר**, מצוה לאדם לזון את בתו וכ"ש את בניו שעוסקים בתורה. **שיטת רבי יהודה**, מצוה לזון את הבנים וכ"ש את הבנות כדי שלא יתבזו בשעה שיחזרו על הפתחים.

מבואר בברייתא אם ילדה זכר ונקיבה, הזכר נוטל ו' דינרים, והנקיבה נוטלת ב' דינרים. **אמר רב אשי שביאר לו רב כהנא**, מדובר באדם שהתחייב ובדבריו סירס את התנאי למפרע ואמר, **אם תלד** אשתי תאומים ויצא הזכר תחילה יטול מאתיים והנקיבה לא יטול מאתה. **אם תלד** נקיבה בראשונה יטול מנה, והזכר מנה. **למעשה** האשה ילדה תאומים ולא ידע מי נולד ראשון הזכר או הנקיבה, **א"כ הזכר** נוטל מנה ממנה ופשיך, ובמנה הנותר חולקים.

מבואר בברייתא, ילדה זכר ונקיבה אין לו אלא מנה. **ביאר רבינא** שכונות הברייתא שאמר על מי שיבשר לו שנולד בנו יקבל. כפי שלמדנו **אם אמר**, שמי שיבשר לו שאשתו ילדה בן, יקבל מנה. או אלא ילדה בת יקבל מנה. **ואם ילדה תאומים** המבשר יקבל מנה אחד בלבד. **ומבארת הגמ'** שהאב הזכיר אף שבלידת תאומים יקבל **ובא האב מנה**, שאל"כ מדוע יקבל הרי האב לא אמר מה יהיה באופן של לידת תאומים.

ובא האב למעט שאם יהיה נפל, לא יקבל המבשר מאומה. **אדם אמר** שכל נכסיו **יהיו לעובר** שבמעי אשתו, **אמר רב הונא**, לא הועיל בדבריו שהמזכה לעובר לא קנה. **שאל ר"נ מהמשנה**, אדם שאמר אם ילדה אשתי זכר יטול מנה, וכו' מבואר שכן זוהר העובר. **אמר לו ר"ה** איני יודע מי שנה את המשנה. **מנסה הגמ'** להעמיד **תנא שסבר שהמזכה לעובר קנה: א. רבי מאיר** שאמר אדם מקנה דבר שלא על העמיד **דוחה הגמ'**, שבכדיית הטיל מנה, והזכר מנה. **אמר רב הונא**, אלא מצד האדם הקונה והרי זה להקנות לדבר שלא בעולם ולא שמענו שאמר רבי מאיר שקונה. **ב. שיטת רבי יוסי** שעובר קונה, ממה שלמדנו שאמר רבי יוסי שעובר פוסל ואינו מאכיל, **כלומר** לגבי אשת ישראל הנשואה לכהן אוכלת בתרומה, מה תהא והניחה מעוברת, לעובר מן מאכיל את אמו כדן בן כהן המאכיל את אמו בתרומה, ופוסל את העבדים מאכילת תרומה. **כלומר** הם מוגדרים כעבדיו שזכה בהם אולם לא גורם לעבדים סיבה לאכול בתרומה. **מבואר** ברבי יוסי שעובר קונה. **דוחה הגמ'**, כל מה שיש ראייה מדברי רבי יוסי זה לגבי ירושה, שזוכים בה ממילא, אולם עדיין לא למדנו שניתן להקנות לעובר. **ג. רבי יוחנן בן ברוקה** שאמר שיתן לתת ירושה או מתנה למי שראוי ליורשו. **דוחה הגמ'**, שאין ראייה מדברי ריב"ב אלא למי שהוא קיים, אולם לעובר עדיין לא שמענו. **ד. ריב"ב** שאמר ניתן להקנות ירושה למי שראוי ליורשו, **וסבר כרבי יוסי** שעובר יכול לרשת. **דוחה הגמ'**, מי אמר שריב"ב סובר כרבי יוסי. **אומרת הגמ'**, יכל ר"ה להעמיד את המשנה שלנו שאין כוונת האב שהעובר יטול, **אלא** המבשר והוא הרי בעולם. **דוחה הגמ'**, שמלשון המשנה המבואר שטומטום יורש הכל אם רק הוא יורש, שאין הכוונה למבשר אלא ליורש. **ניסו להעמיד** את המשנה, שהמזכה למבשר שאשתו ילדה, לא מדובר על עובר אלא יילוד. **דוחה הגמ'** בלשון המשנה מבואר "לכל שתלד" ולא "שילדה". **ניסו להעמיד** שאמר אב שיזכה היילוד "לכשתלד". **מבארת הגמ'**, שרב הונא לא יכל להעמיד כך משום שסבר שאף אם אמר האב לכשתלד לא זכה העובר. שהרי **שיטת ר"נ** שהמזכה לעובר לא קנה, אולם אם אמר לכשתלד, קנה. **רב הונא אמר** אף לכשתלד לא קנה. (שיטת רב ששת בע"ה, להלן דף קמב)